

**Л. В. Заболотна, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного права та публічно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»**

ГЕНЕЗА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ

Статтю присвячено дослідженню становлення та розвитку права на освіту в європейському правопорядку. Досліджено, що політика європейського співтовариства стосовно поглядів на освіту та реалізацію права на якісну освіту знаходяться у постійному русі, реагуючи на соціальні зміни та враховуючи потреби сучасного суспільства, враховуючи пріоритети основних прав людини. Розкрито генезу міжнародного нормативно-правового забезпечення права на освіту в контексті формування сучасного міжнародного права та розвитку механізмів міждержавної співпраці, діяльності міжнародних організацій щодо міжнародного визнання та закріплення права на освіту, його реалізації та охорони. Проаналізовано ряд положень, які декларують втілення загальновизнаних норм забезпечення права на освіту, розкрито інституційні міжнародні нормативно-правові акти, міжнародно-правові документи, які закріплюють право на освіту, що безсумнівно, допомогло визначити таке право як основоположне, встановити цінність права на освіту, визнати його обов'язковість для всіх держав, незалежно від їхньої участі в певній конвенційній системі. Наголошено, що право на освіту визнається сучасним міжнародним правом як невід'ємна складова права на освіту, закріпленого в універсальних та регіональних угодах з прав людини. В статті наведені погляди на забезпечення права на освіту у практиці Європейського суду з прав людини, проте слід зазначити, що право на освіту має багато аспектів і породжує різноманітні державні зобов'язання, зміст деяких в даній роботі окреслено. Встановлено, що сприяння реалізації права на освіту з прав людини в Україні не повинно не повинно акцентуватись на показниках і моніторингу. Підкреслено актуальність Європейської ідеї стосовно права освіти з прав людини та зауважено на необхідності його реалізації на національному рівні. У статті також акцентується увага на міжнародних положеннях, відповідно до яких під якісним виміром права на освіту можна розуміти відповідний комплекс дій, спрямований на розширення прав і можливостей людини.

Ключові слова: право на освіту, міжнародне нормативно-правове забезпечення, цінність права на освіту, реалізація права на освіту, захист права на освіту.

L. V. Zabolotna. Genesis of international legal support of the right to education

The article is dedicated to the study of the establishment and development of the right to education in the European legal order. It has been investigated that the European community's policy regarding perspectives on education and the realization of the right to quality education is in constant motion, responding to social changes and considering the needs of modern society, taking into account the priorities of fundamental human rights. The genesis of international normative legal support for the right to education in the context of the formation of modern international law and the development of mechanisms for intergovernmental cooperation, the activities of international organizations regarding international recognition and the consolidation of the right to education, its implementation and protection, are disclosed. Several provisions that declare the embodiment of universally recognized norms for ensuring the right to education have been analyzed, and institutional international normative legal acts, and international legal documents that establish the right to education have been revealed, which undoubtedly helped to define such a right as fundamental, establish the value of the right to education, and recognize its mandatory nature for all states, regardless of their participation in a particular conventional system. It is emphasized that the right to education is recognized by modern international law as an integral component of the right to education enshrined in universal and regional human rights agreements. The article presents perspectives on ensuring the right to education in the practice of the European Court of Human Rights, but it should be noted that the right to education has many aspects and generates various state obligations, some of which are outlined in this work. It has been established that promoting the realization of the right to education from a human rights perspective in Ukraine should not focus solely on indicators and monitoring. The relevance of the European idea regarding the right to education from a human rights perspective is emphasized, and the need for its implementation at the national level is noted. The article also emphasizes the importance of international provisions, according to which the qualitative dimension of the right to education can be understood as a corresponding complex of actions aimed at expanding the rights and opportunities of individuals.

Key words: right to education, international normative and legal provisions, value of the right to education, realization of the right to education, protection of the right to education.

Постановка проблеми. Реалізація права на освіту – одне з пріоритетних правомочностей людини, що набули закріплення в міжнародних актах та у національному законодавстві. Політика ЄС щодо реалізації права на освіту знаходяться у постійному русі, реагуючи на соціальні зміни у пріоритетах, враховуючи

загрози, які виникають в межах держав Європейського співтовариства. Ці зміни, безпосередньо впливають на загальну логіку освітніх процесів в Україні, націлених на впровадження позитивних практик європейської спільноти.

Особливе значення останніми роками набуває переосмислення ролі й значення освіти і, таким чином генеза міжнародного нормативно-правового забезпечення права на освіту залишається важливим питанням для наукової розробки нових якісних стандартів для України – власне дослідження змісту права особи на освіту, механізмів його реалізації та захисту. Становлення у XX-XXI ст. системи конвенцій, резолютивних актів та двосторонніх угод у сфері освіти, створення механізмів міжуніверситетської співпраці призвело до нової «наднаціональної» правової реальності, яка безумовно вплинула на організацію відповідних процесів, визначення цінності права на освіту в Україні. Це питання потребує окремого наукового дослідження, що і зумовило даний науковий пошук.

Метою статті є визначення основних складових забезпечення права на освіту через призму його визнання та закріплення у європейських та міжнародних нормативно-правових актах; виявлення механізмів, умов і процедур його реалізації, а також виокремлення засобів та способів охорони права на освіту, як невід'ємного фундаментального права людини та громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення права на освіту початкової та загальної освіти для дітей та підлітків досліджували такі іноземні автори як Дж. Аллан, Т. Бак, Дж. Екелаар, Е. Карвальо, К. Кембелл, К. Ковелл, Дж. Л'Енсон, Р. Хау тощо. Питанню забезпечення права на освіту, як однієї з основних цінностей сучасного суспільства присвячені роботи П. Алстон, А. Вівіані, Д. Ле Блан, О. Кутлуб, І Петіт, М. Томашевскі, Р. Хортон, Е. Чебічіч тощо. Окремим питанням у правовій сфері щодо забезпечення фахової, професійної та вищої освіти, а також окремо інклюзивної освіти присвячені праці М. Вергейде, В. Лендер, Р. Маццерчі, М Спрісцма та інших.

Такі вітчизняні автори як Б.В. Бабін, М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, О.О. Гріненко, К.В. Громо-венко, А.І. Дмитрієв, В.В. Мицик та інші займалися дослідженнями джерел та механізмів реалізації права на освіту в Україні, що частково заповнюють дану прогалину, однак вони не деталізують саме питання основних складових зазначеного права. Залишаються поза належною увагою також окреслення умов і процедур реалізації права на освіту, та способів його охорони.

Викладення основного матеріалу. Європейський вимір освіти та навчання бере свій початок із шістдесятих років, коли питання, пов'язані з економічним виміром вільного пересування працівників, були пов'язані з проблемами еквівалентності титулів та визнання професійних кваліфікацій. Лише у 1985 році було створено правову основу для справжньої спільної освітньої політики через рішення Європейського суду у справі Gravier, згідно з яким навчання в університеті вважається частиною професійної підготовки [1, с.14]. Наступним кроком можна вважати Висновки Європейської Ради стосовно освіти у березні 2000 року в Лісабоні, відомі як «Лісабонська стратегія», які являють собою важливий фундамент, враховуючи, їх цілі на перетворення Європи на найбільш конкурентоспроможну та динамічну економіку знань до 2010 року. Така мета вимагала посилення зусиль для координації національної освітньої політики, пов'язаної з більшою соціальною згуртованістю та інтеграцією, особливо по відношенню до певних груп, таких як люди з обмеженими можливостями, меншини та мігранти. Дана Лісабонська стратегія ґрунтується на традиційному міжурядовому підході, що, відповідно продемонстровано внаслідок прийняття так званих Болонського та Копенгагенського процесів у сфері вищої освіти, професійно-технічної освіти та навчання. Після Лісабонського саміту відповідна робоча програма «Освіта 2010» була прийнята Європейською Радою в Барселоні в 2002 році і вперше введено в дію відкритий метод координації, який визначив три основні цілі, що стосуються: - якості та ефективності систем освіти та навчання; – доступності освіти та навчання; – відкритість системи освіти та навчання для міжнародного виміру [1, с. 10-11].

Питанню щодо права на освіту останнім часом приділено значної уваги в міжнародному праві. Так, питання щодо вдосконаленню якості та змісту освіти відновлені на європейському рівні Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року, положеннями Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти в галузі прав людини (2010), нормами Паризької декларації, прямо пов'язаними з координацією національної освітньої політики (2015), метою якої є посилення дій держав-членів ЄС щодо якісної освіти як інструменту створення інклюзивних і більш демократичних суспільств [2, с. 8, 54]. Декларація «Про сприяння громадянству та загальних цінностей свободи, толерантності та недискримінації через освіту» (надалі – Декларація) є частиною міжнародної практики щодо реалізації та захисту права на освіту, і слугує підґрунтями для аналізу щодо якісного вжиття заходів та їх відповідності міжнародним стандартам якісної освіти та подальших перспектив таких заходів на період до 2030 року. У даній Декларації чітко зазначено, що європейські принципи та цінності щодо прав людини та демократії мають бути основою діяльності Європейського Союзу та національних стратегій щодо освіти. Зокрема, держави повинні діяти на підтримку фундаментальних цінностей, які лежать в основі Європейського Союзу, а саме: поваги до людської гідності, свободи (включаючи свободу вираження поглядів), демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини. Ці цінності є спільними для держав-членів у європейському суспільстві, в якому переважають плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність [2, с. 9-10].

Такий підхід узгоджується з різними документами з прав людини, такими як Декларація Генеральної Асамблеї ООН від 2011 року «Про освіту та підготовку з прав людини» (включає набір освітніх програми та вправ, спрямованих на забезпечення рівності людської гідності), а також із Позиційним документом ЮНЕСКО щодо освіти (2015) та стратегіями Ради Європи щодо інклюзивної освіти, що посилює акцент на змісті права на освіту [3]. За змістом зазначених документів можна зробити висновок, що під «якісним виміром права на освіту» розуміється комплекс дій, спрямований на розширення прав і можливостей людини. Зазначимо, що в рамках чотирьох аспектів права на освіту (наявність, доступність, прийнятність та здатність до адаптації) держави-члени європейського співтовариства повинні вжити всіх необхідних заходів, для того, щоб гарантувати реалізацію права людини на освіту.

Окресливши міжнародну норму про освіту в галузі прав людини як невід'ємну частину змісту норми про фундаментальне право на освіту, необхідно перейти до визначення змісту такого права в межах європейських кордонів та його зв'язку з розвитком інклюзивних суспільств. У цьому контексті необхідно брати до уваги дві різні правові системи. З одного боку, варто звернути увагу на Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (ст. 2 Протоколу № 1) [4] разом із Європейською соціальною хартією 1996 р. (ст. 7-9-10-17) [5], а з іншого – на статті 165 і 166 Договору про функціонування Європейського Союзу, які надають повноваження у сферах освіти та професійної освіти. Так, у відповідності зі статтею дев'ятою Договору про функціонування Європейського Союзу зазначено що: «при визначенні та реалізації своєї політики та дій, Союз повинен враховувати вимоги, пов'язані із сприянням забезпечення високого рівня освіти й підготовки» [6]. Крім того, Хартія основних прав Європейського Союзу, яка має таку ж юридичну силу, як і Договори, зазначає: «кожен має право на освіту та доступ до безперервної та професійної підготовки» (стаття 14) [7].

Нова ініціатива включала нові стратегічні цілі, пов'язані з Порядком денним Європейського Союзу до 2020 року з також оновленими орієнтирами, зокрема: – підвищення мобільності студентів; – підвищення якості та ефективності освіти та професійної підготовки; – сприяння рівності, соціальної єдності та активній громадянській позиції; – підвищення креативності та інновацій в освіті та навчанні. Не зважаючи на те, що хоча згадувалися «соціальна згуртованість» та «активне громадянство», жоден показник стратегічного порядку денного не був пов'язаний із такими цілями. З огляду на це, можна сказати, що ініціативи Європейського Союзу у сфері освіти охоплюють приблизно сорок років [8, с. 66]. Незважаючи на це, слід зазначити, що документи Європейського Союзу нечасто містять чіткого посилання на характеристики шкільних систем, спрямованих на запобігання соціальному відчуженню або на розвиток змісту навчальних програм. Натомість освітня політика, як це можна виділити, наприклад, з цілей Erasmus Plus, зосереджена на: запобіганні шкільній неуспішності та відчуженні учнів з особливими потребами; сприянні гендерним рівним можливостям та інтеграції мігрантів; покращенні якості освіти, адже це безпосередньо сприятиме економічному зростанню країни у майбутньому [9, с.34]. Однак, не зовсім зрозуміло, які елементи можна вважати важливими в рамках національних систем освіти, щоб отримати відповідь на виклики, визначені актуальними на рівні Європейського Союзу. Окрім того, застосування принципу субсидіарності у сфері освітніх систем вбачається сумнівним, оскільки ініціативи, вжиті на рівні Європейського Союзу не мають повного впливу на національні.

Наступним документом стала концепція забезпечення права на освіту як одного з основоположних прав розвитку особистості на період до 2030 року, що

отримала подальший розвиток, у рамках акції, розпочатої ЮНЕСКО спільно з ЮНІСЕФ, Світовим банком, ЮНФПА, ПР ООН, ООН-Жінки та УВКБ ООН, які організували Всесвітній освітній форум у 2015 році в Інчхоні та набула назви «Інчхонська декларація – Освіта 2030», гаслом якої є: до інклюзивної та справедливої якісної освіти і навчання протягом усього життя для всіх. Згідно з цією Декларацією (§ 9): «Якісна освіта сприяє розвитку творчості та знань, а також забезпечує набуття базових навичок грамотності та математичних знань, а також аналітичних навичок, навичок вирішення проблем та інших когнітивних, міжособистісних і соціальних навичок високого рівня. Крім того, передбачено формування цінностей, які дозволяють громадянам вести здорове та повноцінне життя, приймати обґрунтовані рішення та реагувати на локальні та глобальні виклики через освіту для сталого розвитку та освіти глобального громадянства» [10, с. 56]. В контексті даного дослідження найбільш актуальною ціллю зазначеного документу є спрямованість на забезпечення «інклюзивної та якісної освіти» та сприяння «можливостям навчання протягом усього життя». Передбачається, що до 2030 року усі учні повинні «набути знань і навичок, необхідних для сприяння сталому розвитку, включно з іншими правами людини, гендерною рівністю, глобальним громадянством і оцінкою культурного різноманіття», що передусім чітко віддзеркалює зміст Паризької декларації [11].

Незважаючи на чітке посилання на якісну освіту, глобальне громадянство та освіту сталого розвитку, багато питань залишаються відкритими. Одним із головних питань є пошук надійних показників, здатних виміряти реальний прогрес, досягнутий міжнародним співтовариством. Дивлячись на останній звіт ООН, очевидно, що увага приділяється здебільшого кількості даних, а не їх змістовному наповненню (це показники, що стосуються кількості дітей старшого шкільного віку, які не відвідують школу, кількості кваліфікованих вчителів і кількості дітей і підлітків, які досягли мінімального рівня навичок читання) [12, с. 71-72].

Наразі не було проаналізовано жодних даних щодо якісних показників, тому, на нашу думку, існує ризик того, що держави можуть розглянути заходи як «достатні» не досягнувши належного рівня освіти.

Відтак, постає питання, який зв'язок можна встановити між проголошеною на рівні Європейського Союзу інклюзивної освіти та правом людини на освіту. Як вже зазначалось, згідно з міжнародним правом право на освіту має тлумачитися не лише як доступ до освітніх закладів, а як доступ до якісної освіти, що передбачає можливість для кожної дитини гармонійно розвивати її особистість, включаючи доступ до якісного змісту освіти, здатного розвивати знання, навички та ставлення до прав людини та основних цінностей. Для того, щоб дотримуватися цього правила, держави повинні вжити позитивних дій, переконавшись, що через їхнє законодавство та адміністративні акти освіта з прав людини та освіта про фундаментальні демократичні цінності знаходять своє гідне місце не лише в шкільній програмі, але й у тому, як організовано шкільну систему та підготовлено вчителів. Реалізація права на освіту є обов'язком держави, враховуючи загальне визнання Конвенції ООН про права дитини та велику кількість міжнародних документів і заяв про освіту в галузі прав людини. Можна також стверджувати, що сьогодні звичайна норма про право на освіту включає до свого змісту право на отримання освіти. Відповідно до пунктів «b» та «c» статті 55 Статуту ООН «організація має сприяти міжнародному культурному та освітньому співробітництву, загальній повазі та дотриманню прав і основоположних свобод людини; метою цих заходів визначене створення умов стабільності та добробуту, необхідних для мирних та дружніх відносин між націями на підґрунті поваги до принципу рівноправ'я та самовизначення народів» [13]. Зазначені аспекти регламентовані й у пункті «b» ч. 1 ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй з Освіти, Науки та Культури (ЮНЕСКО) [14].

Відповідно до статті 26 Загальної декларації прав людини (1948) кожна людина має право на освіту, освіта повинна бути безоплатною, хоча б на початковому та загальному рівнях; технічна і професійна освіта має бути загальнодоступною, а вища освіта – бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. При цьому освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи та збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта також повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами, батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх дітей [15, с.361-362]. Варто зазначити, що Конвенція проти дискримінації в освіті (1960) під категорією освіти визначає «всі типи та ступені освіти, включно з доступом до освіти, рівнем та якістю навчання, а також умови, в яких воно ведеться» [16]. Водночас слід наголосити увагу на положеннях Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966), що відображає право на освіту (стаття 13) та зазначає що таке право має бути доступним для кожного [17, р. 135-139] та зазначено, що має активно проводитися розвиток системи навчальних закладів усіх ступенів, впроваджуватися система стипендій та постійно поліпшуватися матеріальні умови для викладачів [18, р. 45]. Згідно зі статтею 15 згаданого Пакту визнається право кожної людини на користування результатами наукового прогресу та їх практичного застосування, обов'язок держав поважати свободу, безумовно необхідну для наукових досліджень і творчої діяльності, визнання корисності заохочення та розвитку міжнародних контактів і співробітництва в науковій сфері [19, с. 45-46]. Отже, специфікою вказаних норм є неодноразове згадування про виключні повноваження держави щодо встановлення мінімальних освітніх стандартів.

Особливе значення для встановлення стандартів у сфері освіти має й Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, де у статті 28 відображені приписи Декларації (1948) та Пакту (1966) щодо права на освіту, з «метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей» [20, с. 890]. Також слід вказати на Конвенцію про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні, у преамбулі якої визнано, що вища освіта слугує ключовим фактором розширення і розвитку знань, вона є винятково цінним культурним і науковим надбанням для кожного індивіда та для суспільства, а також відіграє важливу роль у зміцненні миру, взаєморозумінні й терпимості та в створенні взаємної довіри між народами і країнами [21]. Також ЮНЕСКО ініціювало та реалізувало оновлення регіональних конвенцій про визнання кваліфікацій та документів вищої освіти, не зупиняло роботи над підготовкою та схваленням проекту універсальної конвенції із зазначених питань. Характерно, що в преамбулі Глобальної конвенції визнається значущість вищої освіти, що надається публічними та приватними установами, як публічного блага та водночас як публічної відповідальності, й наголошується на потребі підтримки та захисту принципів академічної свободи та автономії установ вищої освіти [22, с. 18].

Контроль за дотриманням державами Європейського співтовариства відповідних конвенційних норм про освіту здійснює Європейський суд з прав людини (надалі –ЄСПЛ). У дослідженні М.М. Мацькевича констатується, що тлумачення практики ЄСПЛ формується з наступного: держава не може нікому відмовити в праві на освіту, за яким «держави, що надала індивідам певні можливості для одержання освіти, не може перешкоджати їм користуватися цими можливостями»; за державою визнається повноваження самій визначати обсяг і характер власної участі у забезпеченні права на освіту [23, с. 31]. Варто зазначити, що одне з перших рішень ЄСПЛ що стосується права на освіту, це так звана Бельгійська мовна справа (1968) щодо оскарження відмови влади забезпечувати освітній процес. У цій справі ЄСПЛ наголосив на обов'язку гарантувати особам, що знаходяться у відповідній юрисдикції, права користуватися наявними в країні засобами отримання освіти [24, с. 34]. В іншому рішенні від 13 березня 1975 року (справа X. v. the United Kingdom) вказується, що стаття 2 Протоколу № 1

охоплює насамперед базову, а не вищу чи технічну освіту, та констатується, що відсутність можливості забезпечити в тюрмі технічну освіту не є порушенням права на освіту [24, с. 35; 25]. Важливим також вбачається рішення від 19 травня 1977 року (справа *Foreign Students v. the United Kingdom*), в якій констатується що держава не має спеціальних зобов'язань для забезпечення іноземним громадянам права на вищу або спеціальну освіту [24, с. 35; 26]. При цьому в рішенні 1976 року (справа *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*) ЄСПЛ відзначив роль освіти в демократичному суспільстві в якості забезпечення плюралізму освіти для демократії [24, с. 34; 27]. Варто звернути увагу також на рішення ЄСПЛ від 10 листопада 2005 року (справа *Leyla Şahin v. Turkey*) стосовно заборони на носіння хіджабу (традиційної ісламської жіночої хустки) у Стамбульському університеті. В даній справі ЄСПЛ констатував, що дане втручання в право заявниці переслідувало законну мету захисту прав і свобод інших осіб, а також збереження громадського порядку, адже воно було засноване на принципі секуляризму, який не дозволяв державі віддавати перевагу певній релігії або вірі, захист яких міг би означати обмеження свободи релігії. Зважаючи на це ЄСПЛ визнав, що держава не перевищила рівень допустимої свободи розсуду, та вказав, що втручання в права заявниці було, в принципі, виправданим і пропорційним переслідуванню цілям [28]. Подібні позиції ЄСПЛ також висловлювалися у рішеннях від 7 лютого 2006 року (справа *Mürsel Eren v. Turkey*) та від 2 квітня 2013 року (справа *Tarantino and others v. Italy*) [24, с. 36-37]. Таким чином, можливо зазначити, що державам недостатньо посилаються на освіту з прав людини у своїх національних програмах, якщо вони не здатні створити всіх відповідних умов в межах національних закладах освіти.

Висновки. Отже, на підставі вищезазначеного можна стверджувати, що право на освіту визнається сучасним міжнародним правом як невід'ємна складова права на освіту, закріпленого в універсальних та регіональних угодах з прав людини. Формалізація змісту вищої освіти як предмету такого права здійснюється у спеціалізованих універсальних та регіональних договірних актах з питань освітньої співпраці. Вагоме значення має відображення права на освіту у практиці Європейського суду з прав людини. Розглянуті міжнародно-правові документи, які закріплюють право на освіту, визначають таке право як основоположне, встановлюють цінність права на освіту, визнають його обов'язковість для всіх держав.

Варто зазначити, що сприяння реалізації права на освіту з прав людини в Україні не повинно не повинно акцентуватись на показниках і моніторингу, адже сутність якісної освіти не полягає в кількості учнів, які відвідують школи, чи кількості навчальних закладів, які офіційно включили згадку про освіту в галузі прав людини у свою програму. Важливо підкреслити актуальність такого права та провести його реалізації на національному рівні, демонструючи позитивну практику освіти з прав людини інших країн. При чому, така освітня практика не повинна просто базуватися на «передачі» знань традиційними засобами навчання. Тому у національній системі права недостатньо тільки посилаються на освіту з прав людини без відповідних дій, направлених на удосконалення освітніх процесів та включення такої компетентності в процес підготовки вчителів, адже освіта з прав людини полягає не лише у вивченні переліку правил, а повинна трансформуватися у відповідну культуру.

В даній роботі окреслені основні положення Європейського співтовариства стосовно поглядів на освіту та стратегій її подальшого розвитку. Разом із тим, залишаються відкритими питання імплементації наведених Європейських положень у систему національного правозастосування, що потребує подальшого аналізу.

Список використаних джерел:

1. Communications from the Commission Europe 2020. *A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels, 3.3.2010. COM(2010) 2020. 32 p.
2. Овчарук О. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи: монографія. Київ : ПП «Видавництво «Фенікс», 2021. 400 с.
3. Керівні принципи освіти в галузі прав людини для системи середньої школи. Київ : «ВАІТЕ», 2016. 52 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Європейська соціальна хартія (переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
7. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>
8. Матвієнко О.В. Освітні системи країн ЄС: реформи й інтеграційний контекст. *Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку* : тези міжнародної наук.-пр. акт. конф. м.Суми, 30 червня – 2 липня 2004 р. / Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. С.66–67.
9. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу. пер. з англ. К. : К.І.С., 2005. 466 с.
10. Allan J., G'Anson J. (2004) Children's Rights in School: Power, Assemblies and Assemblages. *Int'l J. Child. Rights*. Vol. 12. 123 p.
11. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>

12. Covell K., Howe R.B. (1999) The Impact of Children's Rights Education: A Canadian Study. *Int'l J. Child. Rights*. Vol. 7. 171 p.
13. Sachs J. (2014). The Year Of Sustainable Development. Available at. URL: <http://www.project-syndicate.org/commentary/sustainable-development-2015-by-jeffrey-d-sachs-2014-12>.
14. Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Signed at London, on 16 November 1945 UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000125590>
15. Lander V. (2011) Race, culture and all that: an exploration of the perspectives of White student teachers about race equality issues in their initial teacher education. *Race, Ethnicity and Education*. Vol. 14. N° 3. 351-364 p.
16. Convention against Discrimination in Education adopted on 14 December 1960 in Paris. UNESCO. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
17. Pranevičienė B., Pūraitė A. Right to Education in International Legal Documents. *Birutė Pranevičienė, Aurelija Pūraitė. Jurisprudencija/Jurisprudence*. 2010. 3 (121). P. 133–156.
18. Beiter K. D. The Protection of the Right to Education by International Law: Including a Systematic Analysis of Article 13 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. The Hague : Martinus Nijhoff Publishers, 2006. 719 p.
19. Carvalho E. (2008) Measuring Children's Rights: An Alternative Approach, *Int'l J. Child. Rights*. Vol. 16. 545 p.
20. Cankaya S., Kutlub O., Cebici E. (2015) The educational policy of European Union. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 174. 886–893 pp.
21. Campbell K.M., Covell K. (2001) Children's Rights Education at the University Level: An Effective Means of Promoting Rights Knowledge and Rights-Based Attitudes. *Int'l J. Child. Rights*. Vol.9 123 p.
22. Charlier J.E. Croché S. (2005) How European Integration Is Eroding National Control over Education Planning and Policy. *European Education*. Vol. 37. No. 4. 7– 21 p.
23. Мацькевич М.М. Право на освіту як конституційне культурне право: практика Європейського суду з прав людини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 30–36.
24. Pogge T., Sengupta M. (2015) The Sustainable Development Goals (SDGs) as Drafted: Nice Idea, Poor Execution. *Washington International Law Journal*. Vol. 24. No. 3. P. 571– 587.
25. X. v. the United Kingdom (application no. 5962/72) : decision of European Commission of Human Rights, 13 March 1975. ECHR HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-765424>
26. Foreign Students v. the United Kingdom (application 7671/76 and 14 others) : decision of European Commission of Human Rights, 19 May 1977. ECHR HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-567123>
27. Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark (applications nos. 5095/71; 5920/72; 5926/72) : judgment of European Court of Human Rights, 7 December 1976. ECHR HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57509>
28. Leyla Şahin v. Turkey (application no. 44774/98) : judgment of European Court of Human Rights, 10 November 2005. ECHR HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70956>